

«Була б людина, а злочин знайдеться»

Дмитро Дроздовський

«Аварія» Фрідріха Дюрренматта

Режисер-постановник та сценограф Тарас Жирко

Хореографія Олексія Скляренка

В ролях: Євген Нищук, Анжеліка Гирич, Тетяна Олексенко-Жирко
Олена Узлюк, Віра Мазур-Зінєвіч, Катерина Шенфельд, Лесь
Задніпровський

Вистава українською мовою, на дві дії. Тривалість: 120 хв.

Прем'єра 19 березня 2021. Театр «Сузір'я».

У рік сторіччя Ф. Дюрренматта Тарас Жирко відтворює магічно-реалістичний світ його «Аварії».

...Пошуки місця для ночівлі приводять Альфреда Трапса (Євген Нищук) до будинку, де господарює вісімдесятилітня пані Верге. Вона не бере з постояльців грошей, проте пропонує їм зіграти в гру. Ця гра виявляється більшою за життя (в гадамерівському сенсі).

На українській сцені суддя, адвокат, прокурор і кат – жінки. Тарас Жирко здійснив феміністичну інтерпретацію твору: у виставі судовий процес провадять адвокатка (Анжеліка Гирич), прокурорка (Тетяна Олексенко-Жирко), суддя (Олена Узлюк). Спостерігає за процесом загадкова жінка в чорному, яка час від часу носить до порадочої кімнати пляшки з вином – кат... На феміністичну інтерпретацію вказують і костюми персонажів у першій дії.

Хто ж такий Альфредо Трапс: злочинець чи невинуватий? Він – обвинувачений на імпровізованому судовому процесі. Спершу він переконує себе й адвокатку в першому. Проте судовий процес виявляє всі «нутрощі» підсудного. Чим більше він щирий, тим більше затулює на собі зашморг, чим більше хвалиться, тим більше виявляє слабкість, яку легко вловлюють майстрині судового процесу.

Кожне слово гостя-підсудного заганяє його дедалі більше в глухий кут. Мовчання – справжнє золото, а прагнення дошукатися правди для людини перетворюється на екзистенційне фіаско.

Сильний той, хто мовчить, як кат. Протягом процесу вона не вимовила ні слова. Ми дізнаємося лише те, що ніхто не знає, де і з ким вона живе. У світі небезпечно говорити правду. П'яне зізнання Альфредо друзі в барі запускає ланцюжок жаклих подій, що завершаться смертю.

Судовий процес у будинку судді набуває особливої пікантності. Гра в пошуках злочину й встановлення покарання розкриває приховані скелети в шафі життя. Саме в цьому вбачається властивий німецькій літературі ХХ ст. магічний реалізм – поняття виникає задовго до магічного реалізму, який поширився під впливом літературного буму в Латинській Америці. Це поняття означає відхід від експресіоністської традиції та орієнтацію на вимоги сього-

Євген Нищук, Катерина Шенфельд у виставі «Аварія» Фрідріха Дюрренматта. Режисер Тарас Жирко. Театр «Сузір'я».

дення, тобто передбачає соціально-політичну заангажованість літератури/культури¹.

Вистава торкнулася ідей сучасності: від постправди до нової щирості, від нової етики в судочинстві до (пост)феміністичних спроб переоблаштувати світ.

Будинок пані Верге – в'язниця, де кожний злочинець має власну кімнату. Така ж кімната з гільйотиною чекає на Альфредо. Будинок символізує клітку, а зачинені двері – початок гри (прийом, який широко експлуатує сучасна кіно- й театральна культура). Механізм звільнення прямо залежить від готовності говорити правду. Найскладніше – сказати правду собі. Жодний вирок державної судової системи не такий страшний, як вирок власного сумління. Представниці процесу п'ють вино, смакують делікатеси, проте найбільший делікатес – душа. І шлях до неї проходить через страждання підсудного. Альфредо переживає тортури (передусім моральні, психічні), допоки не усвідомлює, що такий скоїв злочин. Але у фіналі змін зазнають і холодні мойри, подані у виставі в християнській інтерпретації.

Її важливий компонент – музика. В «Аварії» домінує блюз, який вивіщує почуття персонажа, котрий часом нагадує «Великого Гетсбі» (манерою, елегантним одягом, любов'ю до розкішного авто). Покоївка (Катерина Шенфельд) в будинку пані Верге переконує Альфредо в тому, що він не такий, як ці «бабури», бо має серце. Альфредо виряджається

¹ Чертенко О. «Фауст як Мефістофель...» // Слово і час. – 2010. – №5. – С. 74.

«Чоловік і жінка» – forever!

Сергій Марченко

Жан-Луї Трентіньян, Анука Еме у фільмі
«Чоловік і жінка: найкращі роки життя».
Режисер Клод Лелюш. Франція, 2019.

на «звану вечерю», виявляючи куртуазні риси Казанови (саме таким є його прізвисько). Образ Казанови налаштовує на неминучість гріха (перелюб призводить до трагедії). Після смерті пана Гігаса, його шефа, Альфредо непомітно для себе стає жадібним до грошей: тепер у його голові, як і в голові пана Гігаса, постійна стурбованість через падіння індексів на ринку й через те, що всі навколо крадуть.

Ще одна режисерська знахідка – інтертекстуальність «Аварії», у якій поруч із голосом Дюрренматта чути голос В. Винниченка, точніше, героя з вистави «Момент». Альфредо розповідає про мить кохання.

Пікантність процесу над Альфредо розкрита в гротескових мізансценах потягу жінок до алкоголю, в жіночому пристрасному танку, що нагадує оргіастичний екстаз від можливості працювати з «живим» матеріалом. Запальний танець Альфредо і його візаві стає своєрідним кульмінаційним моментом першої дії. Акторська гра вражає майстерністю та органічністю.

«Була б людина, а злочин завжди знайдеться», – говорять на судовому процесі. І в таємничому будинку пані Верге з'являється нова жертва, яка, як і інші, спершу самовпевнено думає, що своєю чоловічою харизмою зможе легко все розплутати й вийти сухою з води. Жінки на сцені – це і мудрі мойри, котрі бачили прірви після людських одкровенень, і войовничі валькірії, котрі служать Істині, і втомлені Кассандри, кожна з яких пережила свою зустріч із «Альфредо» (тобто Казановою-Дон Жуаном). На процесі вони цинічно-мудрі й безпристрасно-пожадливі. Героїні мають відпрацьовану роками професійну «хватку». У фіналі мойри з каральних гарпій перетворюються на тих, хто здатний виявляти любов, співчуття й розуміння. Альфредо Трапс стає об'єктом розправи, він лягає під гільйотину, метафізично (й фізично) помираючи.

Кодом у грі «Суд», більший за життя, стають слова «небіжчик», «смерть». Щойно в історії Альфредо з'являється труп, справа відразу починає набувати ще більшого інтересу для судді й прокурорки. Зрештою, судовий процес, на якому в жартівливий спосіб розглядали і справу Дрейфуса, і обвинувачення Сократу, перетворюється на процес нинішнього століття.

Символічною зустріччю зі світом Всевишнього є мізансцена, де майстер (Леся Задніпровський), який нагадує Святого Петра, дає грішникові ключ до спасіння. Режисер подає фінал п'єси Дюрренматта в християнській парадигмі, яка передбачає прощення й любов. Найбільший злочинець (Святий Павло – приклад затятого винищувача християн, котрий стає апостолом Христа) має право за хвилину до смерті попросити в Господа пробачення й бути прощеним.

Фінал української «Аварії» християнський, у ньому відчутний потужний гуманістичний первень. Мойрам-суддям важливо в потрібний час сказати «стоп», щоб зупинити акт привселюдного витягування нутрощів на бенкеті мертвої плоті. «Аварія» – вистава, яка змушує замислитися над тим, що явище постправди – це сама людина, яка живе прагненням бути не-собою.

«Мабуть, в історії світового кіно не знайдеться схожого випадку, коли одні й ті ж головні актори та режисер утре-те «заходять в одну й ту ж воду». Мова – про знаменитий фільм Клода Лелюша «Чоловік і жінка» (1966), що отримав «Золоту пальмову гілку» у Каннах та два «Оскари»: за «Найкращий фільм» і за «Найкращий оригінальний сценарій». У 1986-му вийшов сиквел «Чоловік і жінка: 20 років потому». Наступний – (він же і 49-й у списку режисера) як продовження цієї історії має назву: «Чоловік і жінка: Найкращі роки життя» (2019). Цей останній нещодавно було показано на фестивалі «Французька весна-2021», що проходив on-line з 23 квітня по 2 травня.

Його світова прем'єра відбулася 19 травня 2019 року в позаконкурсній програмі 72-го Каннського МКФ. Багатоти-сячний зал велетенського кінопалацу аплодує. Знімальна група в оточенні тисяч вдячних глядачів. 90-літній Жан-Луї Трентіньян, який багато що бачив на своєму віку, – не приховує здивування і схвильованості від надзвичайно щирого сприйняття. Моніка Белуччі ледве стримує сльози. Клод Лелюш, натхненний успіхом, випромінює щастя, намагається привітатися з усіма – зі сценаристом Валері Пєрріном, акторкою Суад Амідю й актором Антуаном Сіром (які грали дорослих дітей головних героїв першого фільму), акторкою Маріанною Денікурт (лікаркою у ста-